

או. ד. קולקה

גיטו במחנה-השמדה

„המחנה המשפחתי“ של יהודי טרוזינשטאט באושוויץ, 1943–1944*

א

נעלה בזה פרשה מיוחדת, שמלבד חשיבות חקר תולדותיה בנושא בפני עצמו, פותחת אפשרויות לבחינת כמה בעיות יסוד בחקר תולדות היהודים בתקופת השואה, וזאת בתנאי קיטוב שקשה למצוא דומים להם.

להלן סקירת העובדות העיקריות של תולדות „המחנה המשפחתי“: המחנה הוקם בספטמבר 1943, עם בואם לאושוויץ של 5,000 יהודים מגורשי טרוזינשטאט. שלא כמקובל, הם לא עברו את תהליכי ה„סלקציה“ וההשמדה של ה„לא כשירים לעבודה“ שהיו נהוגים באושוויץ, אלא שוכנו במחנה נפרד באושוויץ-II – בירקנאו. במחנה זה – בניגוד לנהוג בשאר מחנות אושוויץ – הושארו גברים, נשים וילדים במסגרת אחת; הם נבדלו משאר האסירים בלבושם שלא הוחלף ובשערותיהם שלא גולחו. הנהגתו הפנימית של המחנה – להוציא תפקיד „זקן המחנה“ (ה-Lagerälteste), לו נתמנה אסיר גרמני פלילי נתיק באושוויץ – הושארה בידי היהודים. עם זאת, תנאי המחנה הקשים הביאו לאחוז „תמותה טבעית“ גבוה ביותר (בששת החודשים הראשונים מתו למעלה מ-1,000 מתוך ה-5,000 שהגיעו בספטמבר). כעבור שלושה חודשים מבוא המשלוח הראשון, בדצמבר 1943, הגיע משלוח נוסף של 5,000 יהודים מטרזינשטאט. אף הם זכו לאותם תנאים וצורפו לאותו מחנה.

הסיבה למעמד המיוחד לא היתה ברורה לאיש מיהודי המחנה ואף לא לאסירי מחנות אושוויץ האחרים. אך הכל הניחו שמסיבה כלשהי הם מופקעים מגזירת ההשמדה שנגזרה על כל שאר היהודים שנשלחו לאושוויץ.

ב-7 במארס 1944, שישה חודשים לאחר בוא המשלוח הראשון, הושמדו כליל אחד בתאי-הגזים כל אלה שהגיעו בספטמבר 1943, בלי שיעברו תחילה „סלקציה“, כמקובל בהשמדת אסירים מתוך המחנות האחרים. סמוך לתאריך השמדתם הם נדרשו לשלוח גלויות לגיטו טרוזינשטאט ולמכריהם ברייך השלישי ובארצות נייטרליות. הגלויות נשאו את התאריך 25.3.44, דהיינו למעלה משבועיים לאחר

* הרצאה בכינוס המדעי הבינלאומי הרביעי של יד-ושם על הנושא: „מחנות-הריכוז הנאציים והאסירים היהודים במחנות“, ירושלים 1980.

השמדתם. אנשי המשלוח השני המשיכו ליהנות ממעמדם המיוחד. במאי צורפו אליהם שני משלוחים נוספים מטרזיינשטאט ובכל אחד מהם 5,000 יהודים. מכאן ואילך היה ברור שימי חייו של כל משלוח במחנה המיוחד הזה נקבעו מראש לשישה חודשים. ואכן ביולי 1944, כעבור חצי שנה מבוא המשלוח השני, בוצע חיסול נוסף. אולם חיסול זה נשתנה מקודמו בשניים: (א) שלא כקודם הופעלה שיטת הסלקציה ו, "הכשירים לעבודה" נשלחו למחנות עבודה בגרמניה; (ב) הפעם חוסל המחנה כולו.

לפשר גורלו המיוחד של מחנה זה הועלו השערות שונות, אך עד כה לא ניתן היה לבסס אותן על שום מיסמך רשמי. רק עתה, עם גילוי צרור תעודות של המשרד הראשי לבטחון הרייך (ה-RSHA) העוסקות בנושא זה, אפשר לעמוד על הסיבות להקמתו של המחנה והנסיבות שהביאו לחיסולו (קטעים מתעודות אלו ראה בסוף). בין התעודות מצויה חליפת-מכתבים בין לשכתו של אייכמן ברסה"א לצלב האדום הגרמני בברלין, ובין המשרד בברלין למרכז הצלב האדום הבינלאומי בז'נבה. מתוכה מתברר, כמעט בוודאות, שבדומה לגיטו טרזיינשטאט ובנוסף לו, נועד מחנה זה לשמש הוכחה חיה, כביכול, להכחשת הידיעות על השמדת היהודים המגורשים למזרח. זאת בהצגת עדויות: גלויות מאושוויץ המאשרות שהמגורשים, על משפחותיהם, בחיים; קבלת חבילות שנשלחו באמצעות הצלב האדום הבינלאומי; ותכנון ביקור של משלחת מטעם ארגון זה במקום, כהמשך לביקור בגיטו טרזיינשטאט. נראה שדיווח חיובי ביותר על התרשמויותיה של משלחת הצלב האדום הבינלאומי בגיטו טרזיינשטאט עצמו, שכדברי אחד מכותבי המכתבים של הרסה"א, "ענה על כל ציפיותיהם", הפך את חלקו השני של הביקור המתוכנן, שנועד ל, "מחנה-עבודה יהודי בברקנאו", למיותר. חיסולו הסופי של המחנה, שהפך אף הוא למיותר, בא זמן קצר לאחר ביקור המשלחת בגיטו טרזיינשטאט.

ב

כפי שציינו בפתח הדברים, פרשת תולדותיו של, "המחנה המשפחתי" באושוויץ-בירקנאו מאפשרת לבחון, בתנאי קיטוב מיוחדים, כמה בעיות יסוד בחקר ההיסטוריה היהודית בתקופת השואה. כוונתי בראש וראשונה לבעיית המשך קיומה של החברה היהודית כאורגאניזם חברתי* במסגרת המשטר הטוטאליטארי של הרייך השלישי; וביתר דיוק — לבעיית המשכיות זו וגבולותיה בין שנת 1933 לתחילת שלב הגירוש וההמוניים וההשמדה, ואף תוך כדי שלב אחרון זה. על-פי מחקרים מן

* בהגדרות הנ"ל התבססתי בין השאר על תפיסותיהם של י. בער, בדבר, "רציפותה של ההיסטוריה היהודית באורגאניזם הפנימית שלה", מזה, וש. בארון, על, "ההיסטוריה החברתית והדתית של היהודים", מזה. ראה: י. בער, "אחדות ההיסטוריה של ישראל ובעיות התפתחותה האורגאנית", הרצאה בכינוס העולמי למדעי היהדות, תש"ז, גליונות, חוברת ה', כרך כ"ד (תש"י-תשי"א), עמ' 212; Salo W. Baron, *A Social and Religious History of the Jews*, Philadelphia 1937; cf. also idem, "World Dimensions of Jewish History", in: *History and Jewish Historians*, Philadelphia 1964, p. 38

השנים האחרונות על החברה היהודית תחת שלטון הרייך השלישי ניתן לקבוע, שלצד תופעות חלקיות של שיתוק והתפוררות פנימית, המגמה הדומיננטית שהסתמנה משנת 1933 ואילך היתה התעצמות מפתיעה בפעילות העצמית לסוגיה, תוך המשך קיומם של הזרמים הרוחניים והחברתיים השונים. במיוחד בולטת עליית חשיבותן של המסגרות האירגוניות הקודמות והתהוות מסגרות חדשות בתחומי התארגנות עצמית, חינוך, תרבות, תעסוקה, סעד ועוד. מגמה זו נמשכת בגרמניה עד שלב הגירוש ההמוניים בשנים 1941–1943, ואף תוך כדי הגירוש הללו; אפשר להצביע על מגמה זו גם בקרב המגורשים לגיטו טרויינשטאט, שאליו הגיע חלק ניכר מיהודי גרמניה שעדיין נותרו בחיים. במקביל נוכל לעמוד על מגמות דומות בארצות אחרות, עם התרחבותו של הרייך השלישי וריכוז היהודים בגיטאות. יתר על כן נראה שבתוך הגיטאות, לצד תופעות של גיוון והסתאבות, חל גיבוש נוסף של החברה היהודית בתנאים המחמירים, כהמשך מואץ של מגמה זו.

לעומת זאת, נראה שלא נוכל לבחון באותן קטגוריות של המשכיות את קיומם של היהודים במחנות-הריכוז, שהרי כאן חלה כבר אטומיזאציה של כל המסגרות הקודמות. כוונתי במיוחד לחיי הנותרים במחנות לאחר הגירוש מן הגיטאות וממקומות המושב והשמדה כל ה"לא כשירים לעבודה", ובהם רוב בני משפחותיהם. מצב זה מאפשר אולי לדון בהמשך היסטוריה של יהודים, אך לא עוד בהמשכיותה של ההיסטוריה היהודית, במשמעות אותה הגדרנו בתחילת סעיף זה.

„המחנה המשפחתי“ של יהודי טרויינשטאט בלב מחנה-ההשמדה אושוויץ-בירקנאו, על הנהגתו העצמית והפעילות הפנימית האינטנסיבית, מאפשר לנו לנסות לראות, ולהבין, שני ממדי קיום יהודי בתקופת השואה, זה לצד זה: המשך קיום היהודים כחברה נוכח תהליך ההשמדה ההמונית, לצד קיום היהודים כפרטים במערכת הרב-לאומית של אסירי מחנה-הריכוז-ההשמדה הגדול ביותר. בין הבעיות האחרות שחקר פרשה זו עשוי להאיר אותן מזווית-ראייה ספציפית, נציין כאן במיוחד:

(1) מאמצי ה-ס.ס. להסוות את השמדת היהודים המגורשים למזרח, ביחוד מול התערורות הנושא בדעת-הקהל בעולם החופשי, ותפקידו האמביוואלנטי של הצלב האדום הבינלאומי בהקשר זה;

(2) מאמצי היהודים, שהובאו למחנות-ההשמדה, להזהיר את יושבי הגיטאות מפני הצפוי למגורשים ולהזעיק את דעת-הקהל העולמית (בין השאר על-ידי בריחה מן המחנה ושיבה לגיטו טרויינשטאט, וכן העברת ידיעות על אושוויץ לארצות נייטרליות);

(3) דרכי ההתמודדות של ההנהגה והציבור עם גזירת ההשמדה (ובכלל זה: בעיית ההתנגדות, קשרים עם המחתרת בתוך המחנה ובקרב עובדי המשרפות ה„זונדרקומאנדו“, וצורת העמידה של הציבור והיחידים בעת ההליכה המודעת אל המוות);

(4) השפעת חייהם של בני „המחנה המשפחתי“ ומותם על אסירי אושוויץ האחרים, יהודים ולא-יהודים, ואף על אנשי ה-ס.ס., כפי שמשקפת במקורות (חלקם מקורות בני הזמן שהוטמנו באדמת אושוויץ ונתגלו לאחר המלחמה).

במסגרת זו לא נוכל לדון בהרחבה בבעיות אלו ויהיה עלינו להסתפק באיזכור האפשרויות של חקירתן על-יסוד המקורות שעומדים לרשותנו היום.

ג

נחזור עתה לבעיה העיקרית של דיוננו. בתקופת קיומו של המחנה ניהלו יושביו היהודים, יוצאי הגיטו, את חייהם הפנימיים כהמשך לחייהם ולפעילותם בטרזיינשטאט מכמה בחינות. במרכזי חיי המחנה עמד המפעל החינוכי וסביבו התפתחה פעילות תרבותית אינטנסיבית. כאמור, שלא כבשאר מחנות אושוויץ, מילאו היהודים עצמם את תפקידי ההנהגה הפנימית, כגון ראשי הבלוקים, הקאפו וראשי יחידות העבודה. רובם נמנו בין ראשוני גיטו טרזיינשטאט ואחדים באו משכבת ההנהגה של הגיטו. אך הסמכות הפנימית העליונה, אף אם לא הפורמאלית, היה בעיני האסירים ובעיני אנשי ה-ס.ס. כאחד, ראש מערכת החינוך והנוער פרדי הירש.

הכול האמינו, עד להשמדת הקבוצה הראשונה, שמעמדם המיוחד מבטיח אותם מפני ההמתה בתאי-הגזים של המשרפות שפעלו לנגד עיניהם בריחוק מאות מטרים בלבד, ובאותה תקופה הושמדו בהן מאות אלפי יהודים שהובאו מכל קצות אירופה ורבות מאסירי אושוויץ שנבחרו ב„סלקציות“ כ„לא כשירים לעבודה“. לאחר השמדתה הטוטאלית של הקבוצה הראשונה, בתום ששת חודשי החיים שהוקצו לאנשיה, המשיכו שאר יושבי המחנה לנהל, לכאורה, את חייהם על-פי דפוסי הפעילות הקודמים. לצד מאמצי הסגל הרפואי להצלת חיי החולים והקשישים נמשך החינוך הסדיר ופעולות הנוער, נערכו קונצרטים והצגות תיאטרון. בקרב המחנכים וחניכיהם נמשכו דיונים ומאבקים רעיוניים בין הזרמים השונים על תמונת העתיד האידיאלי של העולם והאנושות וצורות ההתיישבות היהודית בארץ-ישראל. אלא שבניגוד לתקופה הקודמת, עתה התנהל הכל תוך תודעה ברורה של נדאות כי כולם נידונים להשמדה בתאריך גזור וידוע מראש; זאת אף ללא סיכויי הישארות בחיים ל„כשירים לעבודה“, שעמדו לשאר האסירים באושוויץ.

ברור שאחד הנושאים שהעסיק את הכול היתה בחירת צורת ההליכה למוות, ובכללה שאלת ההתנגדות, בין השאר על רקע הידיעות על דרך ההתמודדות עם המוות של בני המשלוח הראשון במאוס: התאבדותו של פרדי הירש ברגע אחרון, נסיונות ההתנגדות של כמה מראשי ציבור אחרים, ושירה — ממעמקי תאי-הגאז התת-קרקעיים של המשרפות (או כפי שכינה זאת איש ה„זונדרקומאנדו“ גראדובסקי ביומניו שנתגלו באדמת אושוויץ — „שירה מתוך הקבר“). השירים היו: „התקווה“, אז הימנו המדינה היהודית שבדרך, ההימנון הלאומי הצ'כי והאינטרנאציונאל. אם מותר לי לפרש כאן — היה זה מעין „אני מאמין“ אחרון של שלוש תנועות הגאולה הסקולאריות עליהן נמנו רוב יהודי אירופה המרכזית באותו זמן: התנועה הציונית; התנועה, או הזרם שראה את גאולת היהודים בהשתלבות בתנועות הלאומיות של העמים בהם ישבו; והתנועה הסוציאליסטית על בשורת הגאולה האוניברסאלית שלה.

ה„אני מאמין“ המקורי כתפילה, אם נשמע, נשמע בין היחיד לבוראו. מכל

מקום בעקיפין, ממקור אחר, אנו שומעים גם על דרך זו של התמודדות עם הצפוי — מזכרונותיו של אסיר „המחנה המשפחתי“ לשעבר, הרב סיני אדלר, שראו אור בהוצאת יד-ושם.

נראה שכל האופי של קיומו הפנימי של מחנה מיוחד זה באושוויץ-בירקנאו עומד בסימן קיטוב של סיטואציה המוכרת בקוויה הכלליים מחיי היהודים במשטר הרייך השלישי בתקופות קודמות, בהן מגמות המשך החיים ואי-התפוררותה של החברה היהודית היו מונעות ברצון להתמודדות והסתגלות לתנאים החדשים, ככל שנראו חמורים ללא תקדים. ההבדל הקיצוני הוא בכך שבכל הסיטואציות האחרות, כולל בגיטאות בתקופות הגירושים ההמוניים מתוכם, שאלת עתיד הקיום ונדאות ההשמדה נשארו בגדר שאלות פתוחות; ואילו כאן, לפנינו המשך קיום חברה ופעילות — שבמרכזה כאמור החינוך, אשר לפי עצם מהותו נועד להעביר ערכים ולהכשיר לקראת חיים — בסיטואציה שבה הודאות הבלתי-מעורערת היחידה היא הקץ הודאי הקרוב (כאן מן הראוי להעיר שודאות זו לא היתה במשמעה האינדיווידואלי בלבד, אלא בעיקר כתודעת גזירת כליון כולל על ציבור בני המחנה המיוחד, וכחלק מן הגורל הכולל של השמדת העם היהודי, לו היינו עדים).

תופעה מתמיהה זו של קיום ערכים, מסגרות-חיים ופעילויות שהיו קיימים בחברה היהודית כחלק ממערכת ההמשכיות ההיסטורית ושתכליתם היתה הבטחת עתודה, וזה תוך מודעות הגורל הודאי, ניתנת להבנה בדרכים שונות. אחת מהן, הנראית בעיני ראייתנו מציון מיוחד, היא שכאן הפכו דפוסי קיום וערכים היסטוריים, פונקציונאליים ונורמאטיביים, לערכים שהדבקו בהם הופכת אותם, לפחות לשעתם, למעין ערכים אבסולוטיים.

ד

בכך סיימתי בעצם את עיקר דברי, שהתרכזו בדיון באספקטים הפנימיים של תולדות המחנה. אוסיף עליהם כמה קטעים מתוך צרור של תעודות שיראו אור בשלמותן בפירסום נפרד. אלה הם מיסמכים רשמיים הנוגעים למה שניתן לכנות „ההיסטוריה הפוליטית“ של המחנה, והם זורים אור על אחד הנסיגות הבוטות והציניים ביותר להוליק שולל את דעת-הקהל העולמית ביחס להשמדה ההמונית של היהודים, באמצעות אירגון הומאניטארי בינלאומי. אדריכל התוכנית והמנצח עליה היה, קרוב לוודאי, אדולף אייכמן. מקור התעודות: המחלקה של אייכמן ברסה"א; הצלב האדום הגרמני בברלין והצלב האדום בז'נבה. הן נתגלו בתוך שתי חבילות בלתי-מסווגות של מיסמכים ב-Document Center האמריקני בברלין המערבית וצילומיהן נמצאים ברשותי.

המובאה הראשונה היא מן ה-4 במארס 1943, כחצי שנה לפני ייסוד המחנה המשפחתי. זהו מכתב תשובה של נציג הצלב האדום הגרמני בברלין לצלב האדום הבינלאומי בז'נבה ועניינו משלוחי מזון ותרופות לגיטו טרויינשטאט. בפיסקה שעשויה להיות רלוואנטית לענייננו נאמר:

כמו-כן אתה שואל להלן בדבר האפשרות של משלוחים לנמענים יהודים במחנות במזרח. בעניין זה עלי להודיעך שמסיבות טכניות משלוחים

כאלה, לפי שעה, לא ניתנים לביצוע. אם תעלה אפשרות כזו מאוחר יותר, ישוב הצלב האדום הגרמני לטפל בנידון.

המובאה הבאה היא מתוך מכתבו של אותו נציג שכתב כשנה לאחר-מכן, ב-14 במארס 1944, דהיינו כחצי שנה לאחר ייסוד „המחנה המשפחתי” בבירקנאו. המכתב מופנה לרסה”א ומסתמך על שיחה עם אייכמן זמן קצר לפני השמדת המשלוח הראשון בתאי-הגז. כאן מדובר כבר לא רק במשלוחי חבילות המגיעים משווייץ לטרזיינשטאט ולמחנה היהודי בבירקנאו, אלא גם על ביקור אפשרי בשני מקומות אלה:

בהתייחס לשיחתו של החתום מטה עם שטורמבאנפיהרר גינטר (Gün-ther) ב-6 בחודש זה, ו-[שיחה] קודמת עם אוברשטורמבאנפיהרר אייכמן בדבר אפשרות קיומו של הביקור המתוכנן של נציג הצלב האדום הבינלאומי בגרמניה בגיטו הקשישים טרוזיינשטאט, מבקשים [אנו] עתה לקבוע מועד לביקור זה.....

בו-זמנ אנו מזכירים את התוכנית שנידונה לערוך ביקור באחד ממחנות העבודה או העונשין ליהודים בליווי החתום מטה, כאשר תודמן נסיעת שירות של אחד מעובדי הרסה”א לשם. היה זה רצוי למסור בעת הביקור הנ”ל את משלוח המזון והתרופות לחולים, על-יסוד אישור מן ה-26.1, מס’ 4a, 4b,..... כך שניתן יהיה לאשר למפעל הסעד המאוחד בוֹנבה את קבלתו של המשלוח על-יסוד עדות-ראיה אישית של נציג הצלב האדום הגרמני.....

נוכח ריבוי הפגיות מחוץ-לארץ, בהן שואלים על אודות מחנות יהודיים שונים, נראית הנחיצות של ביקורים מתוכננים אלה במחנות, שנידונו פעמים רבות, כבעלת חשיבות מיוחדת.

ואכן, במכתב נוסף, מן ה-18 במאי 1944, ניתן האישור לביקור משלחת הצלב האדום הבינלאומי במחנה וכתאריך רצוי לכך נקבעה תחילת חודש יוני. המכתב הוא מן הרסה”א לממונה על קשרי החוץ בצלב האדום הגרמני ניהאוס (Niehaus) ונאמר בו בין השאר:

רייכספיהרר ס.ס. [הימלר] נתן את הסכמתו לסיור שלך ושל נציג המשלחת של הצלב האדום הבינלאומי בגיטו טרוזיינשטאט ובמחנה-עבודה יהודי אחד [בבירקנאו].

המלים „מחנה-עבודה יהודי אחד” ו„נציג המשלחת [של הצלב האדום] הבינלאומי” מודגשות בכתב-יד ובצד שמאל נוספה הערה: „ב-19.5 בשעה 18.00 אחה”צ נמסר טלפונית למשלחת השווייצית”. גם המכתב שנשלח למחרת היום לִבֵּנבה בעניין זה נשתמר.

על חלקו הראשון של הביקור שהתקיים בגיטו טרוזיינשטאט ב-23 ביוני 1944 מדווחות תעודות רבות. כדוגמה נביא כאן קטע ממכתבו של אחד ממשתתפי הסיור

גיטו במחנה השמדה

מטעם הצלב האדום הגרמני בשם היידקאמפף (Heydekampf) לממונה עליו
בברלין גיהאוס:

כפי שכבר נמסר טלפונית, ראה החתום מטה ביום א' את הדו"ח של
[נציג הצלב האדום הבינלאומי] ד"ר רסל (Rössel). רצ"ב תמצית הדו"ח.
החתום מטה דיווח על כך אישית להאופטפיהרר מס (Moes) [עוזרו
של אייכמן ברסה"א] ונראה שהוא קיבל זאת בשביעות-רצון ללא סייג.
העניין נראה בכך כמחוסל.

עיון בקטעים המצורפים מתוך דו"ח הצלב האדום הבינלאומי מלמד על
הסיבה העיקרית ל"שביעות-רצונו ללא סייג" של נציג הרסה"א. שכן, לצד
תיאורים נלהבים של סדרי הגיטו כתוב בו, בין השאר:

טרזיינשטאט הוצגה בפני אנשי המשלחת כמחנה סופי.

בכך נאמר לאנשי הצלב האדום הבינלאומי במפורש שאין גירושים נוספים
מטרזיינשטאט למזרח. ומאחר שבניגוד למצופה לא הציגה המשלחת כל שאלות
נוספות, היה ברור שהביקור בטרזיינשטאט סיפק את כל משאלותיהם.

המוצא שהוכן מראש על-מנת לענות לשאלות אפשריות בדבר גורל המגורשים
למזרח, היה איפוא, "המחנה המשפחתי" באושוויץ-בירקנאו למיותר. ואכן, בפחות
משלושה שבועות מביקור זה, במחצית הראשונה של יולי, חוסל המחנה סופית.

- The future of surviving remnants of the Jewish communities at the end of World War II, and their involvement in the struggles for Zionist realization, occupies both the heads of the Jewish Community in Palestine and the Zionist Movement. For a reflection of this surviving remnant, as seen by the leadership, based on authentic source documentation from those days, a chapter of a comprehensive study by **Yehiam Weitz** of the Yad Vashem Authority is included.
- The late **Johanan Ginat** (Hans Gertner), the head of the Youth Aliya Offices in Europe in 1946–48, presents a treatise that discusses Jewish Education in Germany in the 1930's, with the rise of the Nazis to power and the implementation of the racial decrees. A result was the expulsion of the Jews from the formal educational system. While the Jewish community, which was involved and rooted in the German educational framework, it quickly overcame its awe and adjusted itself to the reality. A result of this was the return to their Jewish origins.
- **Avraham Kalban**, an immigrant from the USSR, introduces facts from Soviet sources concerning demographic issues. With their assistance he offers some chapters from Jewish history in Soviet Asia during the Second World War.
- **Avraham Margalio**, of the Institute for Contemporary Jewry of the Hebrew University in Jerusalem, presents here a treatise that discusses the trade and professional changes and productivization process as a base for discussions among German Jews, with the rise of the Nazis to power. The eviction of the Jews, who were amongst the cultural economic elite, from their businesses and economic classes, created a rising interest in emigration and professional revisions. This piece of research accumulates the facts from different sources and contributes to an understanding of this facet of Jewish life.

Documentation

- **Sarah Bikel** arrived in June 1944 with her 8 year old daughter, Chana, to the Slovakian town of Zilina, after they succeeded to escape from the railway station at Auschwitz, where they had come to, together with a despatch of Jews from Munkatch. The evidences of the mother and daughter have been received separately, without one knowing of the evidence of the second, and they complement each other. **Zvi Erez** edited and verified the evidences and added some clarifying comments.
- Jews who were in the Terezienstadt Concentration Camp were transported in 1943 to Auschwitz. Not as usual, they did not get processed either for selection or destruction — but were interned in a special camp. This was a phenomena that raised some surprise. **O. D. Kulka**, of the Hebrew University in Jerusalem has done some research into the RSHA Documents which were made available for this purpose and with their help he has attempted to interpret the motives that led to the establishment by the Nazis of this special camp.